

Thesaurus construction: A practical manual / Jean Aitchison, Alan Gilchrist. – 2nd ed. – London: Aslib, 1987. – 173 p.

Tezauruszépítés. Gyakorlati kézikönyv

Joggal merül fel az Olvasóban a kérdés: érdemes-e egy 1972-ben napvilágot látott könyv második kiadását ismertetni? S főként, érdemes-e Horváth, Vargha, Ungváry, vagy éppen Aitchison, Gilchrist, Foskett, Dahlberg és társaik után egy újabb tezaurusz művet elolvasni, amelyet a szerzők – a bevezetőben bevallottan – a nyolcvanas évek végének kezdő tezauruszépítőinek szántak, és amelyben sem a könyvtárnyi tezaurusz elmélet mélyreható ismertetésére, sem a ma már (a tezauruszok elterjedtsége miatt) igen sokszínű gyakorlati teljes körű áttekintésére nem vállalkozhattak? Kérem, ne válaszoljanak elhamarkodottan.

Igaz, a tezauruszokkal manapság már-már olyan fejlesztési gondok vannak, mint a jóval „idősebb”, de a gépi információkeresésben kevésbé elterjedt ETO-val. A hetvenes évek elején, amikor a könyv első – szerkezetében hasonló, de sokkal szerényebb – változata készült, a tezauruszirodalom az első összefoglalások, szintézisek korát élte. Az új kiadásban a szerzők arra törekedtek, hogy az azóta is helytálló alapismereteket kiegészítsék az új fejleményekkel: az időközben megjelent nemzetközi és nemzeti szabványok előírásaival, az erőteljesen bővülő automatizálási lehetőségek felmutatásával, néhány intellektuális fejleménnyel, s természetesen sok gyakorlati információval.

Az információs rendszerek tervezői számára különösen érdekes lehet a szerzők által is fontosnak tartott első fejezet, amelyben több évtizedes tapasztalatukra támaszkodva összefoglalják azokat a feltételeket, amelyek meghatározzák: használjanak-e tezauruszt a keresésben (indexelésben), s ha igen, ez milyen legyen. A mai információkereső rendszerek többsége a szabadszöveges (természetes nyelvű) és a tezaurusszal történő (ellenőrzött nyelvű) keresés lehetőségét egyaránt biztosítja, módot adva a kereső igényeinek legmegfelelőbb megközelítésére. A tezaurusz jellemzőit számos tényező határozza meg: az adatbázis által lefedett szakterület sajátosságai, a feldolgozandó irodalom vagy adatok típusa (ez utóbbihoz egy osztályozási vagy jelrendszerhez kapcsolt tezauruszt javasolnak), az adatbázis várható mérete, az alkalmazandó nyelvek száma, a használó közösség jellemzői (a kérdések várható típusai, mennyisége; maguk keresnek vagy szakképzett közvetítőket vesznek igénybe), valamint a rendelkezésre álló anyagi, szellemi és technikai erőforrások. Ha mindezekről döntöttünk, még mindig több választás áll előttünk: új tezaurusz készítése vagy meglévő adaptálása; a teljesség növelése (morfológiai szabályozással, csonkolási lehetőségekkel, szinoníma-ellenőrzéssel, automatikus hierarchiaszint emeléssel, rokon ki-

fejezések behozásával) vagy a pontosság javítása (specifikussággal, részleges prekoordinálással, a kifejezések „távolságának” meghatározásával, kapcsolat- és szerepjelölők alkalmazásával stb.).

Mindezen *előzetes* megfontolások, döntések után lehet a tezauszépzítésnek nekiállni. A következő rövid fejezet felsorolja a tezauszépzítésre vonatkozó ISO és főbb nemzeti szabványokat, majd a „klasszikus” műveleteket ismerteti: a szógyűjtés, a szótár ellenőrzése, a deskriptorok megválasztása és kiegészítése, az összetett szerkezetek használata, az alapvető fogalmi kapcsolatok kialakítása, a szakcsoportképzés, a tezausz megjelenítése. Természetesen ezeket is kiegészítik a legfrissebb ismeretekkel és példákkal. Az összetett szerkezetek kezelésében például hivatkoznak a PRECIS grammatikailag jól megalapozott gyakorlatára; a szakcsoportképzésnél nagyobb hangsúllyal foglalkoznak a fazettás osztályozással; a keresési „segédletek” közé bekerültek a logikai operátorok, a csonkolás és a kifejezések távolságának meghatározása; és külön fejezetet szentelnek a többnyelvű tezauszokkal kapcsolatos kérdéseknek, a mikro- és makrotezauszoknak, a kapcsolódó nyelvek, a tezausz összeolvasztás és integrálás problémáinak.

A Tezauszépzítés két kiadásának összevetése világosan kirajolja az információkereső nyelvek e típusának fejlődését a hetvenes évek elejétől napjainkig. Természetszerű velejárója a tezauszok elterjedésének a szabványosítás, amely az egy- és többnyelvű tezauszokra egyaránt kiterjed. Ennek leágazása a nemzeti és regionális tezausz – clearing house-ok létrejötte, a regisztrálás igényének felmerülése. A következő áttörés az automatizálás fejlődésének köszönhető. Ez két téren is érintette a tezauszokat. Egyrészt használatukban nyíltak meg új lehetőségek az online keresés körülményei között (pl. deskriptor-cikkek vagy szakcsoportok megjelenítése és beépítése a keresésbe), másrészt készítésük valamennyi fázisában igénybe vehető egy sor tezauszkezelő szoftver. A szógyűjtésben például gyakorlati elemzések végezhetőek számítógéppel, az alapvető relációk kidolgozása után a „reciprokok” automatikusan generálhatók. Ugyancsak elkészíti a gép az alfabetikus, a szakcsoportos vagy grafikus részeket, ám a legnagyobb segítséget talán a karbantartásban, illetve a tezauszok összeolvasztásában nyújtja. Az „M” fejezet tartalmazza azoknak a szoftvercsomagoknak és irodáknak, számszerint 21-nek, az alapadatait, amelyek a tezauszépzítést és -karbantartást támogatják. Ezek egy része átfogó könyvtári-információs programcsomagok modulja, más részük kimondottan a tezauszkezelésre hivatott. Érdekes – és ez is a fejlődés irányait mutatja –, hogy a programok nagy része többnyelvű (van, amelyik 10 nyelvű) tezauszok kezelésére is képes, és nemegy mikroszámítógépre is alkalmazható. Végül a fejlődés indikátora az is, hogy az 1972-es kiadás szerény 14 tételes bibliográfiájával szemben az új kiadás 109 tételt tartalmaz, amelyek egy része a könyv használatához is szükséges.

A bevezetőben feltett kérdésre talán az lehet a válasz, hogy e viszonylag kikristályosodott, mégis fejlődő terület újabb és újabb kézikönyvei mindig aktuálisak az újsütetű tezauszépzítőknek, de azoknak is érdemes átlapozni őket, az új fejleményekre nyitott szemmel, akik már gyakorlott tezauszépzítők vagy -használók. Számukra lehet érdekes az a – szintén a terület fejlődését jellemző adalék –, hogy Aitchison asszony független tanácsadóként, Gilchrist úr pedig egy információszervezési tanácsadó szolgálat tulajdonosaként működik.

TÁJÉKOZTATÓ

szerzőinknek a Könyvtári Figyelő szerkesztőségéhez benyújtott kéziratok tartalmi és formai követelményeiről

1. Lapunk a könyvtár- és tájékoztatásügy elméleti és gyakorlati kérdéseivel, a külföldi könyvtárügyével, jelentős szakmai kiadványok bemutatásával foglalkozó kéziratokat fogad el közlésre.
2. A kéziratokat 2 példányban kettes sorközzel gépelve (30 soros, 60 leütéses oldalon) kérjük beküldeni.
3. Ábrákat, illusztrációkat csak korlátozottan tudunk közölni. Csak jó minőségű, kontúros ábrát vagy fényképet tudunk elfogadni. A táblázatokat és az ábrákat külön lapon szintén két példányban kell mellékelni és helyüket a kéziratban megjelölni.
4. A kéziratok terjedelme tanulmányok esetében ne legyen több egy ívnél (21 oldal); a fordítások, tömörítvények, külföldi könyvtárügyi eseményekről szóló beszámolók 8–10, a könyvismertetések 4–6 oldal terjedeleminél.
5. A tanulmányok rövid 10–15 mondatos tartalmi kivonatát két példányban kérjük csatolni az angol, orosz és német nyelvű tartalmi ismertető elkészítése céljából.
6. Az idézetekkel, hivatkozásokkal kapcsolatban a következőket kérjük: ha a cikk egészében ötnél kevesebb a hivatkozások száma, a forrásokat lábjegyzetben adják meg, egyébként a cikk végén IRODALOM vagy JEGYZETEK címszó alatt sorszám szerint sorolják fel. Szó szerinti idézésnél az idézett mű szerzője, címe kiadója, a kiadás helye, a kiadás éve és az oldalszám jelölendő meg. Folyóiratcikkre történő hivatkozásnál a szerző nevét, a cikk címét, a folyóirat teljes nevét, az évfolyamot, a megjelenés évét, a folyóirat számát és az oldalszámot kérjük megadni.
7. A szerkesztőség joga a kéziratok stiláris javítása, tartalmi változtatáshoz a szerző hozzájárulása szükséges.
8. A szerző vállalja, hogy a korrektúrát postafordultával, kijavítva visszaküldi a szerkesztőségnek.
9. A kézirat végén kérjük feltüntetni a szerző nevét, munkahelyét, munkahelyi telefonszámát, lakcímét, személyi azonosító számát és azt, hogy a honoráriumot hová kéri átutaltatni.

Kérjük szerzőinket, hogy a fenti szempontok szerint megírt kéziratokat küldjenek szerkesztőségünkbe.

Köszönettel:

A szerkesztőség

Ára: 30, – Ft